“โรงเรียนดีใกล้บ้าน” พลังท้องถิ่นในการเยียวยาบาดแผลความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทย

"Good Schools Near Home" Local Power in Healing the Wounds of Thai Educational Inequality

ไพโรจน์ เพ็งพารา
Pairoj Pengpara
พรสุดา มูลตรีพิลา
Phonsuda Muntriphila
สุรินทร์ นำนาผล
Surin Namnapon
โรงเรียนบ้านพรมสวรรค์ อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด
Ban Promsawan School, Phonthong District, Roi-Et Province
Email. tlebass1994@gmail.com, nam.phechr0811@gmail.com

Received: 4 March 2026; Revised: 2 April 2026; Accepted: 24 August 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเสนอและทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องของโครงการโรงเรียนดีใกล้บ้านในฐานะยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ เพื่อเยียวยาบาดแผลความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทยที่หยั่งรากลึกจากโครงสร้างส่วนกลาง ปัญหาความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาระหว่างเขตเมืองและชนบทส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์การไหลออกของผู้เรียนไปสู่โรงเรียนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมมากกว่า ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณภาพการศึกษาที่แตกต่างกันเป็นตัวเร่งให้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมขยายตัวกว้างขึ้น การศึกษานี้พบว่าการเปลี่ยนผ่านอำนาจสู่การจัดการโดยพลังท้องถิ่นเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างความเสมอภาคโดยอาศัยกลไก 3 ประการหลัก 1) การใช้บริบทท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นช่วยให้การจัดสรรทรัพยากรตอบโจทย์ความต้องการจริงในพื้นที่มากกว่าการสั่งการแบบบนลงล่าง 2) การลดต้นทุนเสียโอกาสการสร้างคุณภาพมาตรฐานให้โรงเรียนใกล้บ้านช่วยลดภาระค่าใช้จ่ายของครัวเรือนยากจนในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพมีผลโดยตรงต่อการคงอยู่ในระบบการศึกษาของเด็กกลุ่มเปราะบาง 3) การสร้างความร่วมมือเชิงพหุภาคีการบูรณาการระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชนช่วยสร้างระบบนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จะชี้ให้เห็นว่าโรงเรียนดีใกล้บ้านไม่ได้เป็นเพียงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน แต่คือการกอบกู้ความเชื่อมั่นของชุมชนต่อระบบการศึกษาในพื้นที่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนี้เน้นย้ำถึงการสนับสนุนความเป็นอิสระในการบริหารจัดการของท้องถิ่นเพื่อเป็นเกราะป้องกันความล้มเหลวทางการศึกษาในระยะยาว

คำสำคัญ: โรงเรียนดีใกล้บ้าน, พลังท้องถิ่น, การกระจายอำนาจ, ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา

Abstract

This academic article to present and examine the ongoing transformation of the Good Schools Near Home project as a spatial strategy designed to address the deep-seated educational inequalities rooted in Thailand’s centralized structure. The disparity in resource accessibility between urban and rural areas has triggered an outward migration of students toward better-equipped, large-scale schools—a phenomenon highlighting how differential educational quality serves as a catalyst for widening socio-economic gaps. The study finds that the devolution of power to local authorities is the cornerstone of fostering equity through three primary mechanisms: 1) Context-based development, where decentralization ensures resource allocation meets actual local needs rather than following top-down directives; 2) Reduction of opportunity costs, as standardizing local schools alleviates the financial burden on impoverished households, directly improving the retention rates of vulnerable students; and 3) Multilateral collaboration, which integrates local administrative organizations, communities, and the private sector to build a sustainable learning ecosystem. Consequently, the 'Quality Schools Near Home' initiative transcends mere infrastructural improvement; it represents a restoration of community trust in the local education system. This policy recommendation emphasizes bolstering local administrative autonomy as a safeguard against long-term educational failure.

Keywords: Good Schools Near Home, Local Empowerment, Educational Inequality

บทนำ

การศึกษาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานและเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนความก้าวหน้าของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ในบริบทของประเทศไทย ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาเปรียบเสมือน "บาดแผลฉกรรจ์" ที่ฝังรากลึกมานานหลายทศวรรษ ปรากฏการณ์นี้ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาการขาดแคลนทรัพยากร แต่เป็นผลพวงจากโครงสร้างการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ ที่ทำให้เกิดช่องว่างมหาศาลระหว่างโรงเรียนในเขตเมืองและโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล ตามรายงานของ UNESCO (2020) ระบุว่า ความหลากหลายและความเท่าเทียมในระบบการศึกษาเป็นปัจจัยชี้ขาดต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน แต่ระบบการศึกษาไทยยังคงติดอยู่ในกับดักของการกระจายทรัพยากรที่ไม่สมดุล ส่งผลให้เด็กที่เกิดในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ต่างกัน มีโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ บาดแผลนี้ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อพิจารณาจากแนวคิดของ Hanushek and Woessmann (2020) ในเรื่อง "ทุนทางปัญญาของชาติ" ที่ชี้ให้เห็นว่า หากประเทศไม่สามารถสร้างความเสมอภาคในการเรียนรู้ได้ บาดแผลทางการศึกษาจะกลายเป็นต้นทุนทางเศรษฐกิจที่ประเทศต้องจ่ายในระยะยาว ผ่านการสูญเสียศักยภาพของทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ชนบท ซึ่งถูกละเลยจากส่วนกลาง เมื่อโรงเรียนในท้องถิ่นไม่สามารถสร้างความเชื่อมั่นด้านคุณภาพให้แก่ผู้ปกครองได้ จึงเกิดปรากฏการณ์การส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในเมืองใหญ่ ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Pritchett (2013) ที่อธิบายถึง "วิกฤตการเรียนรู้" โดยพบว่าการเข้าโรงเรียนไม่ได้หมายถึงการเกิดการเรียนรู้เสมอไป หากโรงเรียนนั้นขาดความพร้อมด้านปัจจัยเกื้อหนุน การไหลออกของผู้เรียนไม่เพียงแต่ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กใน

ชุมชนเผชิญภาวะวิกฤตจำนวนนักเรียนลดลงจนเสี่ยงต่อการถูกยุบ แต่ยังสร้าง "ภาระต้นทุนส่วนเพิ่ม" ให้แก่ครัวเรือนยากจน World Bank (2022) ได้ชี้ให้เห็นว่า ค่าใช้จ่ายแฝง เช่น ค่าเดินทาง และค่าครองชีพจากการส่งเด็กไปเรียนไกลบ้าน คือกำแพงสูงชันที่ขวางกั้นความเสมอภาคทางการศึกษา บาดแผลนี้จึงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับตัวเด็ก แต่ลามไปถึงเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชน ท้องถิ่นจึงตกอยู่ในสภาวะอ่อนแอและขาดแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง

โครงการ "โรงเรียนดีใกล้บ้าน" จึงเปรียบเสมือนการทำแผลและวางรากฐานการเยียวยาจากระดับฐานราก โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้าง "โรงเรียนแม่ข่าย" ที่มีความพร้อมทั้งทางด้านกายภาพ เทคโนโลยี และบุคลากร ยุทธศาสตร์นี้สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่ง Levin and Belfield (2021) อธิบายว่า การลงทุนในสถานศึกษาที่เข้าถึงง่ายและมีคุณภาพในระดับชุมชน คือการลงทุนที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการลดความเหลื่อมล้ำ การทำให้โรงเรียนในท้องถิ่นมีมาตรฐานเทียบเท่าโรงเรียนในเมือง ไม่ใช่เพียงการสร้างอาคาร แต่คือการสร้างพื้นที่แห่งความหวัง ที่ช่วยลดช่องว่างของความสำเร็จ OECD (2023) เน้นย้ำว่า ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษาไม่ได้อยู่ที่นโยบายจากส่วนกลาง แต่อยู่ที่ความสามารถของระบบในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น เพื่อให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้โดยไม่ต้องพลัดพรากจากครอบครัวและถิ่นฐาน

หัวใจสำคัญที่จะช่วยให้โครงการนี้ยั่งยืนคือ "พลังท้องถิ่น" ซึ่งประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ชุมชน และภาคีเครือข่าย ในอดีตการจัดการศึกษาไทยมักพึ่งพากลไกราชการส่วนกลางเป็นหลัก ซึ่งมักขาดความคล่องตัวและไม่เข้าใจปัญหาเชิงลึกในพื้นที่ การกระจายอำนาจ (Decentralization) ตามแนวทางของ King and Cordeiro-Guerra (2022) จึงเป็นกุญแจสำคัญ เพราะท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับปัญหาและสามารถจัดสรรทรัพยากรได้ตรงจุด พลังท้องถิ่นในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การสนับสนุนด้านงบประมาณ แต่รวมถึง "การสร้างความเป็นเจ้าของ" ร่วมกัน เมื่อชุมชนรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต พวกเขาจะกลายเป็นเกราะป้องกันความล้มเหลวทางการศึกษา และเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญในการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมและตลาดงานในท้องถิ่น และฐานข้อมูลวิชาการด้านการพัฒนาสังคมหลายแห่งให้การยอมรับว่าเป็น "การพัฒนาจากภายใน"

จากเหตุผลที่กล่าวมา การศึกษาเรื่อง "โรงเรียนดีใกล้บ้าน" และพลังท้องถิ่นจึงมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นการถอดบทเรียนการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในมิติใหม่ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นว่าการเยียวยาบาดแผลการศึกษาไทยไม่สามารถทำได้ด้วยวิธีการแบบเดิมที่เน้นการสั่งการจากบนลงล่าง แต่ต้องอาศัยการประสานพลังจากฐานราก เพื่อสร้างความเสมอภาคที่จับต้องได้จริง หาก "โรงเรียนดีใกล้บ้าน" ประสบความสำเร็จ ผลลัพธ์ที่ได้จะไม่ใช่เพียงแค่คะแนนสอบที่สูงขึ้น แต่คือการเยียวยาบาดแผลความเหลื่อมล้ำที่กัดกินสังคมไทยมานาน ช่วยให้เด็กชนบทมีศักดิ์ศรีและโอกาสทัดเทียมเด็กเมือง และท้ายที่สุดจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่เข้มแข็งจากการมีฐานรากทางการศึกษาที่มั่นคงและเป็นธรรม

ความเหลื่อมล้ำในระบบการศึกษาไทย

วิกฤตการรวมศูนย์อำนาจและการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่สมดุล โครงสร้างการบริหารจัดการศึกษาของไทยตกอยู่ภายใต้วงจรของการรวมศูนย์อำนาจมาอย่างยาวนาน ซึ่งส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากร ทั้งด้านงบประมาณ บุคลากร และสื่อการเรียนรู้ มีลักษณะเป็น เสื้อโหล ที่ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นของพื้นที่ การบริหารแบบบนลงล่าง มักให้ความสำคัญกับโรงเรียนขนาดใหญ่ในเขตเมือง โดยใช้เกณฑ์จำนวนนักเรียนเป็นตัวตั้งในการจัดสรรงบประมาณ ซึ่ง Hanushek and Woessmann (2020) ชี้ให้เห็นว่า การจัดสรรทรัพยากรในลักษณะนี้ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำให้ทวีความรุนแรงขึ้น เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กในพื้นที่ห่างไกลมักจะถูก

ละเลยและขาดแคลนทรัพยากรขั้นพื้นฐาน ส่งผลให้คุณภาพการศึกษาลดลงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ผลกระทบจาก "ค่านิยมโรงเรียนดัง" ที่ตอกย้ำช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม เมื่อคุณภาพการศึกษาระหว่างโรงเรียนในเมืองและโรงเรียนในชุมชนแตกต่างกันอย่างชัดเจน จึงเกิดค่านิยมโรงเรียนดัง ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนให้ผู้ปกครองพยายามส่งบุตรหลานเข้าไปเรียนในเมือง ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ OECD (2023) ที่อธิบายว่า ความเชื่อมั่นต่อคุณภาพของสถานศึกษาส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายทางสังคม เด็กจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนแต่ต้องแบกรับต้นทุนเพื่อเข้าสู่โรงเรียนที่มีชื่อเสียง จึงเผชิญกับภาวะความเหลื่อมล้ำซ้ำซ้อน บาดแผลนี้ไม่เพียงแต่พรากเด็กออกจากชุมชน แต่ยังทำลายความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และสร้างภาระทางเศรษฐกิจแก่ครัวเรือนที่ยากจนอยู่แล้วให้หนักขึ้น

ทัศนะเชิงวิชาการและแนวทางการแก้ไขเชิงนโยบายของไทย

สมพงษ์ จิตระดับ (2562) ชี้ให้เห็นว่าความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาไทยมีลักษณะเป็น "ความเหลื่อมล้ำซ้อนทับ" โดยเฉพาะเด็กในพื้นที่ห่างไกลที่ต้องเผชิญกับหลักสูตรส่วนกลางที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ผลักดันให้เกิด "ต้นทุนแฝง" ที่บีบให้ครอบครัวยากจนต้องส่งลูกเข้าเมืองเพื่อหาโอกาสที่ดีกว่า การเยียวยาจึงต้องเริ่มที่การปรับหลักสูตรให้มีความเป็นท้องถิ่น (Localization) เพื่อสร้างคุณค่าให้โรงเรียนใกล้บ้าน

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์ (2564) เน้นย้ำถึงปัญหา "ขนาดของโรงเรียน" และการกระจายทรัพยากร โดยเสนอว่าโรงเรียนขนาดเล็กในชนบทสามารถมีคุณภาพได้หากมีการบริหารจัดการแบบ "เครือข่ายโรงเรียน" (School Clustering) เพื่อแบ่งปันครูเก่งและทรัพยากรร่วมกัน ซึ่งจะช่วยลดช่องว่างของคุณภาพการเรียนรู้ที่แตกต่างกันระหว่างเมืองและชนบทได้อย่างมีนัยสำคัญ

ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ (2563) นำเสนอแนวคิด "การจัดสรรงบประมาณเชิงพื้นที่" (Area-based Funding) โดยมองว่าเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณรายหัวแบบเดิมเป็นตัวเร่งความเหลื่อมล้ำ รัฐควรเปลี่ยนมาใช้วิธีอุดหนุนตามความจำเป็นของพื้นที่ (Need-based) เพื่อให้โรงเรียนใกล้บ้านมีทรัพยากรเพียงพอในการยกระดับมาตรฐานคุณภาพให้ทัดเทียมกับโรงเรียนในเมือง

ภูมิศรัณย์ ทองเลี่ยมนาค (2565) ให้ความสำคัญกับ "นวัตกรรมการศึกษาเชิงพื้นที่" และการใช้ข้อมูลขนาดใหญ่ (Big Data) เพื่อระบุกลุ่มเป้าหมายที่เสี่ยงต่อการหลุดออกจากระบบ การสร้างความเสมอภาคไม่ได้หมายถึงการให้ทุกคนเท่ากัน แต่คือการให้ในสิ่งที่แต่ละพื้นที่ขาดหายไป โดยมีท้องถิ่นเป็นผู้ขับเคลื่อนโมเดลการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น

อมรวิชช์ นาครทรรพ (2566) เน้นเรื่อง "พลังพลเมืองและการมีส่วนร่วม" โดยมองว่าโรงเรียนดีใกล้บ้านจะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership) การที่ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทบริหารจัดการไม่ใช่แค่เรื่องงบประมาณ แต่คือการดึง "ทุนทางสังคม" มาใช้สร้างนิเวศการเรียนรู้ที่คุ้มครองเด็กและเยาวชนในพื้นที่อย่างเป็นระบบ

แนวคิด "โรงเรียนดีใกล้บ้าน"

หลักการพื้นฐาน การเข้าถึงคุณภาพโดยไม่ต้องแบกรับต้นทุนแฝง แนวคิด "โรงเรียนดีใกล้บ้าน" มีหัวใจสำคัญอยู่ที่การสร้างความเสมอภาคในเชิงพื้นที่ เพื่อให้เด็กทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพได้ในระยะทางที่เหมาะสม หลักการนี้มุ่งกำจัดต้นทุนแฝง เช่น ค่าเดินทาง ค่าที่พัก และค่าครองชีพที่สูงขึ้นจากการเดินทางไปเรียนในเมือง World Bank (2022) ระบุว่า ต้นทุนแฝงเหล่านี้คือปัจจัยหลักที่ทำให้เด็กกลุ่มเปราะบางหลุดออกจากระบบการศึกษา การมีโรงเรียนคุณภาพใกล้บ้านจึงเป็นการเยียวยา บาดแผลทางการเงินและสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัว ช่วยให้เด็กสามารถเติบโตและเรียนรู้ภายใต้การดูแลของ

ครอบครัวและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มาตรฐานขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับโรงเรียนระดับชุมชน การสร้างโรงเรียนดีใกล้บ้านไม่ใช่เพียงการปรับปรุงอาคารสถานที่ แต่ต้องครอบคลุมถึงมาตรฐานขั้นพื้นฐานที่จำเป็น ซึ่ง Levin and Belfield (2021) เสนอว่าต้องประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก

1. คุณภาพครูและบุคลากร การมีครูครบชั้นและมีทักษะการสอนที่สอดคล้องกับยุคสมัย
2. โครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล เพื่อลดช่องว่างทางดิจิทัล ให้เด็กในชนบทเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ระดับโลกได้ทัดเทียมเด็กในเมือง
3. หลักสูตรฐานสมรรถนะ ที่เน้นทักษะชีวิตและทักษะอาชีพที่ใช้ได้จริงในบริบทท้องถิ่น

พลังท้องถิ่น กลไกสำคัญในการเยียวยาบาดแผล

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในการบริหารจัดการศึกษา การเยียวยาบาดแผลความเหลื่อมล้ำไม่อาจสำเร็จได้หากปราศจากบทบาทของ อปท. ซึ่งมีความใกล้ชิดกับปัญหาในพื้นที่มากที่สุด ตามแนวคิดการกระจายอำนาจของ King and Cordeiro-Guerra (2022) การที่ท้องถิ่นมีอำนาจในการบริหารจัดการงบประมาณและกำหนดทิศทางการศึกษาเอง จะช่วยให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างคล่องตัวและตรงจุด อปท. สามารถทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อม ระหว่างนโยบายส่วนกลางและบริบทจริงในพื้นที่ เพื่อปิดรอยร้าวที่ระบบราชการส่วนกลางมองไม่เห็น

การมีส่วนร่วมของชุมชน และการใช้ทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น พลังท้องถิ่นยังรวมถึง "ทุนทางสังคม" และ ทุนทางวัฒนธรรม ที่มีอยู่ในชุมชน UNESCO (2020) เน้นย้ำว่าการศึกษาที่ยั่งยืนต้องดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะเจ้าของ และการนำปราชญ์ชาวบ้าน วัฒนธรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญามาบูรณาการในหลักสูตร ไม่เพียงแต่ช่วยสร้างเอกลักษณ์ให้โรงเรียน แต่ยังช่วยเยียวยาบาดแผลจากการที่การศึกษาส่วนกลางพยายามทำให้ทุกคนเหมือนกันหมด จนลืมรากฐานของตนเอง

กรณีศึกษาหรือถอดบทเรียนความสำเร็จ

ตัวอย่างพื้นที่ที่ท้องถิ่นขับเคลื่อนจนสามารถลดอัตราการย้ายถิ่นฐานของนักเรียน จากการถอดบทเรียนในหลายพื้นที่ที่ใช้โมเดล "โรงเรียนแม่ข่าย" หรือ "โรงเรียนแม่เหล็ก" พบว่า เมื่อมีการยกระดับอาคารสถานที่ให้ทันสมัยและมีเทคโนโลยีครบครัน ผู้ปกครองมีความเชื่อมั่นเพิ่มขึ้นและส่งบุตรหลานกลับมาเรียนในชุมชนอย่างมีนัยสำคัญ มีการเผยแพร่งานวิจัยในระดับภูมิภาคที่ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กให้เป็น "ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน" ช่วยลดอัตราการหลุดออกจากระบบการศึกษาของนักเรียนยากจนได้จริง

นวัตกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ นวัตกรรมการศึกษาเชิงพื้นที่ไม่ได้เน้นแค่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แต่เน้นความอยู่รอดของเด็กในพื้นที่ เช่น การเรียนรู้ผ่านโครงงาน ที่แก้ปัญหาจริงในชุมชน Pritchett (2013) ชี้ว่าการศึกษาที่ตอบโจทย์ชีวิตจะสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้มากกว่าการเรียนตามตำราส่วนกลาง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้โรงเรียนดีใกล้บ้านกลายเป็นพื้นที่ที่มีความหมายสำหรับเด็กและเยาวชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการก้าวข้ามอุปสรรค

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าการขับเคลื่อน "โรงเรียนดีใกล้บ้าน" ให้สัมฤทธิ์ผลในโลกความจริงนั้น ไม่ได้ติดขัดเพียงเรื่องงบประมาณ แต่คือการทลายกำแพงทางความคิด ของระบบราชการและสังคม โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

การสร้างพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา รัฐบาลควรเปิดโอกาสให้โรงเรียนในโครงการมีอิสระในการออกแบบหลักสูตรและการบริหารงานบุคคลอย่างเต็มรูปแบบ โดยไม่ต้องยึดติดกับระเบียบจากส่วนกลางที่

ล้าสมัย เพื่อให้โรงเรียนสามารถ "ปรับตัว" ให้เข้ากับตลาดงานและบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง

การเปลี่ยนบทบาทจากผู้ควบคุมเป็นผู้สนับสนุน หน่วยงานส่วนกลางต้องลดบทบาทการสั่งการลง และเปลี่ยนมาทำหน้าที่เป็นผู้จัดหาทรัพยากรระดับสูง เช่น เทคโนโลยีการเรียนรู้ขั้นสูง หรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เพื่อสนับสนุนให้พลังท้องถิ่นทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การสร้างแรงจูงใจให้ครูเก่งคืนถิ่น ปัญหาสำคัญของโรงเรียนใกล้บ้านคือการขาดแคลนบุคลากรที่มีศักยภาพ ผู้เขียนเห็นว่าควรมีนโยบายเชิงรุกในการจูงใจให้ครูที่มีความสามารถกลับไปพัฒนาบ้านเกิดผ่านระบบสวัสดิการที่จูงใจและการสร้างความก้าวหน้าทางวิชาชีพที่เชื่อมโยงกับความสำเร็จของชุมชน ไม่ใช่แค่คะแนนสอบของนักเรียน

โรงเรียนในฐานะศูนย์กลางชีวิตชุมชน โรงเรียนดีใกล้บ้านไม่ควรเปิดทำการเฉพาะเวลาเรียน แต่ควรถูกพัฒนาให้เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกวัยในชุมชน การบูรณาการพื้นที่ร่วมกับภาคเอกชนและวิสาหกิจชุมชนจะช่วยให้โรงเรียนมีรายได้เสริมและมีความยั่งยืนทางการเงินในระยะยาว

ธรรมาภิบาลดิจิทัล (Digital Governance) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นต้องมาพร้อมกับความโปร่งใส ควรมีการนำระบบเทคโนโลยีมาใช้ตรวจสอบการใช้งบประมาณและผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เพื่อป้องกันปัญหาการเมืองท้องถิ่นแทรกแซง และสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ปกครองว่าโรงเรียนใกล้บ้านมีมาตรฐานที่ตรวจสอบได้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

สรุป

โครงการโรงเรียนดีใกล้บ้าน เป็นยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ที่มุ่งเน้นการเยียวยาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งมีรากเหง้ามาจากโครงสร้างการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจที่ทำให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรที่ไม่สมดุลระหว่างเมืองและชนบท โดยมีประเด็นสรุปที่สำคัญคือ

กอบกู้ความเชื่อมั่น ไม่ใช่เพียงการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน แต่คือการทำให้ชุมชนกลับมาเชื่อมั่นในระบบการศึกษาท้องถิ่น เพื่อลดปรากฏการณ์ การไหลออกของผู้เรียน และลดภาระต้นทุนแฝง เช่น ค่าเดินทาง ค่าครองชีพ ของครอบครัวที่ยากจน

หัวใจคือพลังท้องถิ่น การกระจายอำนาจ ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการจะช่วยให้การแก้ปัญหาให้มีความคล่องตัว

สภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่นและก้าวหน้า สถานศึกษาคุณภาพในระดับชุมชนควรได้รับการพัฒนาภายใต้องค์ประกอบเชิงสมรรถนะที่ทันสมัย 3 ประการ ได้แก่

- สมรรถนะบุคลากรเชิงเครือข่าย การพัฒนาครูให้เป็นผู้อำนวยความสะดวกการเรียนรู้ (Learning Facilitator) พร้อมระบบการแบ่งปันทรัพยากรบุคคล ระหว่างเครือข่ายสถานศึกษา
- สภาพแวดล้อมการเรียนรู้อัจฉริยะ การบูรณาการโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลเพื่อสร้างพื้นที่การเรียนรู้แบบไร้พรมแดน ลดช่องว่างทางดิจิทัล อย่างเป็นรูปธรรม
- หลักสูตรสมรรถนะเชิงพื้นที่และสากล การพัฒนาหลักสูตรที่ยึดโยงกับทุนทางภูมิสังคม ผสานกับทักษะแห่งอนาคต เพื่อสร้างผู้เรียนที่มีความพร้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับสากล

ข้อเสนอแนะ

1. การปฏิรูปกฎหมายและระเบียบงบประมาณ

ปรับเปลี่ยนเกณฑ์การจัดสรรงบประมาณ รัฐบาลควรเปลี่ยนจากการจัดสรรงบประมาณรายหัว ซึ่งทำให้โรงเรียนขนาดเล็กเสียเปรียบ มาเป็นการจัดสรรงบประมาณเชิงพื้นที่ เพื่อให้โรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลได้รับทรัพยากรที่เพียงพอต่อการรักษามาตรฐาน

เพิ่มความยืดหยุ่น ปฏิรูประเบียบการจัดซื้อจัดจ้างให้เอื้อต่อความคล่องตัวในการบริหารจัดการของท้องถิ่น

2. การสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการ

การจัดกลุ่มโรงเรียน ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างโรงเรียนขนาดเล็กเพื่อใช้ทรัพยากรร่วมกัน เช่น ครูผู้เชี่ยวชาญ ห้องปฏิบัติการ หรือห้องสมุดดิจิทัล เพื่อทลายข้อจำกัดด้านขนาดของโรงเรียน

โมเดลโรงเรียนแม่ข่าย ยกระดับโรงเรียนบางแห่งให้เป็นโรงเรียนแม่ข่ายหรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ที่มีความพร้อมสูงเพื่อดึงดูดให้นักเรียนกลับมาเรียนในพื้นที่

3. การบูรณาการทุนทางสังคมและวิชาการ

ดึงชุมชนเข้ามาเป็นเจ้าของ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร เพื่อสร้างเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจในท้องถิ่น

สร้างสภาพแวดล้อมดิจิทัลที่ยั่งยืน นโยบายไม่ควรเน้นแค่การซื้ออุปกรณ์ แต่ต้องเน้นการบำรุงรักษาและการพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูอย่างต่อเนื่อง

4. การสร้างธรรมาภิบาลและความเสมอภาคในระยะยาว

กลไกอุดหนุนเพื่อสร้างสมดุล รัฐบาลกลางต้องมีระบบอุดหนุนงบประมาณเพื่อป้องกันความเหลื่อมล้ำรูปแบบใหม่ ในกรณีที่ อปท. แต่ละแห่งมีรายได้และศักยภาพไม่เท่ากัน

ป้องกันการแทรกแซงทางการเมือง สร้างรูปแบบธรรมาภิบาลทางการศึกษาที่โปร่งใสและเปิดให้ภาคประชาชนมีส่วนร่วมตรวจสอบ

การดำเนินการตามข้อเสนอแนะเหล่านี้จะช่วยให้โรงเรียนดีใกล้บ้านกลายเป็นสถานีแห่งโอกาสที่ยั่งยืน และเป็นรากฐาน

เอกสารอ้างอิง

ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์. (2563). แนวทางการจัดสรรงบประมาณเพื่อสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา: บทเรียนจากนานาชาติสู่บริบทไทย. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (กสศ.).

ดิลกะ ลัทธพิพัฒน์. (2564). การยกระดับคุณภาพการศึกษาไทยผ่านการบริหารจัดการเครือข่ายโรงเรียน. ธนาคารโลก สำนักงานประเทศไทย.

ภูมิศรัณย์ ทองเลี่ยมนาค. (2565). นวัตกรรมการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในศตวรรษที่ 21. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่.

สมพงษ์ จิตระดับ. (2562). บาดแผลการศึกษาไทย: ความเหลื่อมล้ำและทางออกเชิงโครงสร้าง. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์.

อมรวิชช์ นาครทรรพ. (2566). พลังชุมชนกับการสร้างนิเวศการเรียนรู้ที่ยั่งยืน: ถอดบทเรียนพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา. วารสารครุศาสตร์.

Hanushek, E. A. (2020). Education production functions. In The Economics of Education (pp. 161–170). Elsevier.

Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2020). The knowledge capital of nations: Education and the economics of growth. MIT Press.

King, E. M., & Cordeiro-Guerra, S. (2022). Centralization and decentralization in education: A review of the evidence and a framework for policy. World Bank Group.

Levin, H. M., & Belfield, C. R. (2021). The economics of equity in education. In International Encyclopedia of Education (4th ed.). Elsevier.

OECD. (2023). Equity in education: Breaking down barriers to social mobility. OECD Publishing.

Pritchett, L. (2013). The rebirth of education: Schooling ain't learning. Center for Global Development.

UNESCO. (2020). Global education monitoring report 2020: Inclusion and education: All means all. UNESCO Publishing.

World Bank. (2022). The state of global learning poverty: 2022 update. World Bank. Washington, DC.